

KAROLINA CZONSTKE

BIŻUTERIA SŁOWIAŃSKA W BASENIE MORZA BAŁTYCKIEGO WE WCZESNYM ŚREDNIOWIECZU

Słowa klucze: biżuteria wczesnośredniowieczna, biżuteria słowiańska w Skandynawii, relacje słowiańsko-skandynawskie

Ozdoby ciała i stroju pełniły ważną funkcję kulturową. Z jednej strony miały znaczenie typowo utylitarne związane z potrzebą podtrzymywania elementów ubioru (np. kłamry, zapinki, szpile), z drugiej zaś biżuterii mającej na celu podniesienie własnej atrakcyjności (np. naszyjniki, wisiory, diademy, zausznicze). Surowiec, z jakiego zostały wykonane, kształt, jaki został im nadany, pojawiające się na nich motywy zdobnicze oraz sposób i miejsce noszenia mówią nie tylko o osobistych upodobaniach estetycznych ich właścicieli, ale również mogły stanowić materialny symbol identyfikacji z grupą plemienną lub etniczną, wskazywać na pozycję w grupie społecznej, określać wiek i status cywilny lub stanowić manifestację przekonań religijnych (Dąbrowska 1978, s. 304; Kóčka-Krenz 1993, s. 161). Biżuteria mogła również stanowić odzwierciedlenie świata wierzeń i wyobrażeń. Zatem jest ona nie tylko przejawem poczucia estetyki dawnych społeczeństw, ale także odzwierciedleniem sposobu postrzegania świata i rzeczywistości. W wielu wypadkach stanowiła popis umiejętności rzemieślniczych wytwórców, stając się często wyznacznikiem prestiżu oraz synonimem luksusu.

W poniższym tekście przybliżam szczegółny rodzaj biżuterii wczesnośredniowiecznej, jakim są ozdoby słowiańskie odkrywane w skarbach i na cmentarzyskach na obszarze Skandynawii, zwłaszcza w rejonie południowego Bałtyku. Jest to ważny rodzaj źródła archeologicznego, który – poza nielicznymi wzmiankami w źródłach pisanych oraz ceramiką – pozwala na bliższe przyjrzenie się wzajemnym słowiańsko-skandynawskim relacjom.

Okres wczesnego średniowiecza w basenie Morza Bałtyckiego był czasem dynamicznych zmian związanych z rozwojem handlu i kontaktów dalekosiężnych, ale również przemian polityczno-społecznych w regionie.

W tym czasie następuje proces powstawania i kształtowania się państwa piastowskiego. Z jednej strony pierwsi władcy utrzymywali związki z Królestwem Czeskim, wzmocnione przez koligacje małżeńskie. Za jego pośrednictwem nastąpiła chrystianizacja ziem polskich. Poprzez te zabiegi dążono do uniezależnienia się od silnych wpływów Cesarstwa Ottonów i uzyskania jak największej samodzielności politycznej.

Z drugiej strony polityka wewnętrzna skupiała się na stworzeniu administracji państwowej, kościelnej oraz zjednoczeniu i podporządkowaniu plemion oraz poszczególnych regionów. Obszarem znajdującym się pod wpływami państwa piastowskiego, ale przez długi czas pozostającym niezależnym, było Pomorze. Natomiast tereny Słowian Połabskich były regionem autonomicznym, ale znajdującym się w kręgu zainteresowań Królestwa Danii. W tym czasie sąsiadująca z Połabiem Dania obejmowała półwysep Jutlandzki, dzisiejsze wyspy duńskie oraz tereny obecnej południowej Szwecji, czyli regiony Halland, Skania i Blekinge. W X–XI w. była jednym z wiodących królestw w basenie Morza Bałtyckiego i w Europie. Rozwój, w tym terytorialny, wiązał się z okresem aktywności wikińskiej. Władcy duńscy, podobnie jak i szwedzcy i norwescy, prowadzili politykę ekspansywną, dążąc do uzyskania jak największych wpływów na półwyspie skandynawskim i poza nim, poprzez zawiązywanie sojuszy militarnych i dynastycznych.

We wczesnym średniowieczu istotną rolę pełnił handel oraz wymiana dalekosiężna, które wiązały się z rozwojem szlaków i emporiów handlowych. Do najważniejszych dróg należały szlaki wołżański oraz dniesprzański, pozwalające na pozyskanie bogactw porównywalnych do łupów zdobywanych na Zachodzie, np. srebra arabskiego, skór, futer, niewolników (Salomon 2005, s. 154). W tym okresie w rejonie Morza Bałtyckiego rozwinęły się takie ośrodki jak Birka, Helgö, Hedeby, Wolin, Truso, Wiskiauten czy Grobin. Jedną z konsekwencji rozwoju handlu dalekosiężnego, zwłaszcza szlaku wołżańskiego, było szczególne zainteresowanie ludności pochodzącej z obszaru dzisiejszej Szwecji środkowej¹ terenami Europy Wschodniej. Przyczyniło się to do powstania trwałej skandynawskiej sieci osadniczej na tych obszarach (Duczko 2006, s. 209–213).

W wymianie towarowej ważną rolę pełniło srebro, którego różne formy (monety, płacidła, siekańce, biżuteria) możemy odnaleźć w skarbach na obszarze Skandynawii i Słowiańszczyzny.

Na terenach szeroko rozumianej Słowiańszczyzny ozdoby stroju i ciała były elementami popularnymi i powszechnymi, do których przywiązywano wagę. W depozytach występowały zarówno w postaci zniszczonej lub pociętej, jak i całych egzemplarzy oraz garniturów. Wielokrotnie były wykorzystywane jako dary grobowe. Skromne wzmianki o sposobach i formach noszonej – zwłaszcza przez kobiety – biżuterii pojawiają się w źródłach hebrajskich. Pisali o nich Ishaq b. Mośew (XII/XIII w.), Isopa

¹ Królestwo Szwecji obejmowało Uppsalę, kraj Gotów oraz Gotlandię i Olandię (Salomon 2005, s. 165).

Quara (XI/XII w.), Ibn Fadlan (pierwsza połowa X w.) (Kupfer, Lewicki 1956, s. 111, 118–119, 214). Również w *Kronice polskiej*, przypisywanej tzw. Gallowi Anonimowi, odnajdujemy wzmiankę o szczególnym upodobaniu, jakim darzyli ozdoby stroju poddani Bolesława Chrobrego (Anonim tzw. Gall 1982, s. 19, 29).

Źródła archeologiczne, historyczne oraz ikonograficzne wskazują, że biżuteria dla Słowian stanowiła ważny element kulturowy związany z poczuciem tożsamości, przynależności do grupy społecznej. Miała również znaczenie gospodarcze i ekonomiczne. Analiza ozdób pozwala zaobserwować i uchwycić różnice w formach i w sposobie zdobnictwa w poszczególnych regionach Słowiańszczyzny (Kóčka-Krenz 2007, s. 23). Podzielić ją możemy na dwie podstawowe kategorie: na ozdoby codziennego użytku oraz biżuterię okazjonalną. Do pierwszej grupy zaliczamy kabłączki skroniowe, pierścionki taśmowate, z drutu, z tarczką i z oczkiem, proste bransolety, niektóre zawieszki, naszyjniki, które zostały wykonane z bardziej dostępnych surowców, np. brązu. Drugą grupę stanowią zausznicze, najczęściej wykonane z cienkiej srebrnej blachy dekorowanej granulacją i filigranem, zawieszki (np. kaptorgi, lunule), ale także paciorki stanowiące element kolii, czasami zamykanych klamrami. Tę prestiżową grupę ozdób najczęściej deponowano w skarbach, rzadziej składano jako dary grobowe (Kóčka-Krenz 1993, s. 161–162; 1982, s. 38–48).

Zgodnie z założeniem, iż w kategorii zabytków jaką jest wczesnośredniowieczna biżuteria słowiańska, widoczne jest odbicie pewnych różnic regionalnych, możemy ustalić kierunki kontaktów międzyregionalnych nie tylko w obrębie Słowiańszczyzny, ale także poza nią.

Na obszarach związanych z dawnym Królestwem Danii biżuteria o proveniencji słowiańskiej znana jest z depozytów odkrytych zarówno na Jutlandii, jak i na wyspach duńskich, m.in. Zelandii, Felster, Fionii, czy Sejerø. Warto tu wspomnieć o skarbach z Øe Mose (X w.), Lundby Krat (około 1100 r.), Allerslev (około 1100 r.), Sejerø (X w.), Tersler (druga połowa X w.), Tarup (tpq 1000 r.) oraz Vålse (tpq 1000 r.)². Biżuteria w nich odkryta w wielu wypadkach była zniszczona i rozdrobniona. Często występowała w postaci pojedynczych zawieszek, paciorków lub niekompletnych zausznice. W złomie srebrnym można zauważyć zwiększony udział zniszczonych (pościętych lub wyprostowanych) kabłączków skroniowych, zwłaszcza w największych skarbach, takich jak Tarup oraz Vålse. Choć w wielu wypadkach kontekst odkrycia nie jest znany, ciekawy jest fakt, że część skarbow została zdeponowana w naczyniach o proveniencji słowiańskiej.

Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku skarbow z południowej Szwecji, zwłaszcza w regionów Skanii i Blekinge, w których odkryto ozdoby słowiańskie. Warto tu wspomnieć o depozytach z Bräcke, Glemminge (tpq 1000), Grönby (tpq 1024),

² Informacje pochodzą z Muzeum Narodowego w Kopenhadze oraz publikacji *De Danske Skattefund fra Vikingetiden...* (Skovmand 1942, s. 61, 65, 79, 81, 97, 118, 122, 150, 165, Fig. 26–27).

i magicznej, które przejawiało się poprzez nadawanie miejscom oraz przedmiotom szczególnej rangi (Hensel 1969, s. 243–251; Urbańczyk 2013, s. 352).

W tym kontekście ciekawy jest fakt występowania w niektórych depozytach kompletów biżuterii. Przykładem może być skarb z Pæregård (tpq 1024) (ryc. 1) na Bornholmie, w którym pojawiły się pary niezniszczonych zausznic typu Świątki (ryc. 2.1), zausznic gwiazdzistych (ryc. 2.2) i cylindrycznych. Innym przykładem jest depozyt z Nørremølle (tpq 1026) (ryc. 3) z tej samej wyspy, gdzie wystąpiła para zausznic gwiazdzistych⁴. W południowej Szwecji podobne zjawisko można zaobserwować w skarbie z wyspy Sturkö (tpq 1002) (ryc. 4) w rejonie Blekinge. Odkryto tam parę zausznic typu Świątki (Hårdh 1976: Tafl.11:II 10–11). W tym miejscu warto wspomnieć o skarbie z Kaldal w Norwegii, o którym pisał Józef Kostrzewski (1962, s. 163), w którym również miał pojawić się ten sam typ ozdób. Zjawisko to może sugerować, że biżuteria ta mogła być użytkowana w swoim pierwotnym kontekście, czyli jako ozdoby, lub pełnić funkcję daru.

Innymi przykładami depozytów, w których odkryte precjoza mogły być wykorzystywane przede wszystkim jako ozdoby są skarby z Munkegård (tpq 1004) i ze Store Frigaard (tpq 1106) z Bornholmu. W pierwszym odkryto paciorki srebrne i cztery całe egzemplarze katorg. W drugim wystąpiła kolekcja dobrze zachowanych ozdób w postaci lunuli, dwóch kaptorg oraz zawieszki z przedstawieniem antropomorficznym, bransolet czy paciorków taśmowatych (Kostrzewski 1962, s. 163).

Analogie dla biżuterii odkrywanej w depozytach z południowej Szwecji oraz Danii możemy odnaleźć na terenach Słowiańszczyzny Zachodniej (Wielkopolska, Małopolska, Śląsk, Meklemburgia i Pomorze)⁵. Pod względem występowania typów i form, waga monet, złomu srebrnego, ale także biżuterii wykazują pewne zbieżności z obszarami Pomorza oraz szeroko rozumianej Słowiańszczyzny Zachodniej⁶. Może

⁴ Być może w skarbie tym znajdował się jeszcze jeden komplet ozdób tego typu.

⁵ Przykładami mogą być depozyty z Bronczyna (tpq 1021) (Slaski, Tabaczyński 1959: Ryc. 2), Bytowa (Łęga 1930: Tafl. XXXVIII), Dzierznicy II (tpq 962) (Slaski, Tabaczyński 1959, s. 19), Katowic II (tpq 1010) (Butent-Stefaniak i in. 2013: Taf. XII: 31:1498–1504, s. 462), Leszna (X–XI w.) (Gorlińska i in. 2015: Taf. L: 64:8, s. 612), Małogoszczy (tpq 1077) (Reyman-Walczak i in. 2013: Taf. XXIII: 68:438, s. 211), Maniowa (tpq 1037) (Butent-Stefaniak i in. 2013: Taf. XXVIII: 42:586–588, s. 478), Murczyna (tpq 999) (Slaski, Tabaczyński 1959, s. 43–44), Murzyc-Ruszkowa (tpq 973) (Gorlińska i in. 2015: Taf. LXIV: 84:192–193, s. 626), Mózgowa (druga ćwierć XI w.) (Nowakiewicz 2013, s. 158–188, Tafl. I–II), Nowego Brzozowa (tpq 1027) (Gorlińska i in. 2015: Taf. LXXIII: 96:362–363, s. 635), Olbrachtówka (tpq 1056) (Czonstke, Koperkiewicz 2013: Tafl. I. 1–3; Tafl. II. 2–3, s. 11–29), Psar (X w.) (Slaski, Tabaczyński 1959: Tafl. XX), Radziejowa II (tpq 1003) (Butent-Stefaniak i in. 2013: Taf. XXX: 61:504–505, s. 480), Sejkowic (tpq 1012) (Gorlińska i in. 2015: Taf. XCII: 145:86–88, s. 654), Stryjewa Wielkiego (tpq 1046) (Gorlińska i in. 2015: Taf. CXIII: 164:8109, s. 675), Świątek I (tpq 950) (Kiersnowscy 1959: fig. 25:5), Wiemic (tpq 996) (Kiersnowscy 1959: fig. 27:7), Quilitz (tpq 1016) (Kiersnowscy: fig. 17:2).

⁶ Na aspekt ekonomiczny ozdób zwróciła uwagę Brigitta Hårdh (1996). Na podstawie analizy złomu srebrnego (formy i wagi) wskazywała na pewne regularności w jego występowaniu w rejonie Morza Bałtyckiego. Było to podstawą do próby rekonstrukcji systemu ekonomicznego funkcjonującego w rejonie w okresie wikingim. Obszarami, na których wystąpiły skarby o podobnej wadze złomu srebrnego, były m.in. Pomorze, Bornholm i południowa Szwecja.

Ryc. 1. Skarb z Pæregård, Bornholm (fot. B. Świątkowski)
 Fig. 1. The Pæregård hoard, Bornholm (photo by B. Świątkowski)

Ryc. 2. Skarb z Pæregård, Bornholm: 1 – zausznice typu Świątki/Tempelhof;
 2 – zausznice gwiazdziste (fot. B. Świątkowski)

Fig. 2. The Pæregård hoard, Bornholm: 1 – Świątki/Tempelhof type earrings;
 2 – star-shaped earrings (photo by B. Świątkowski)

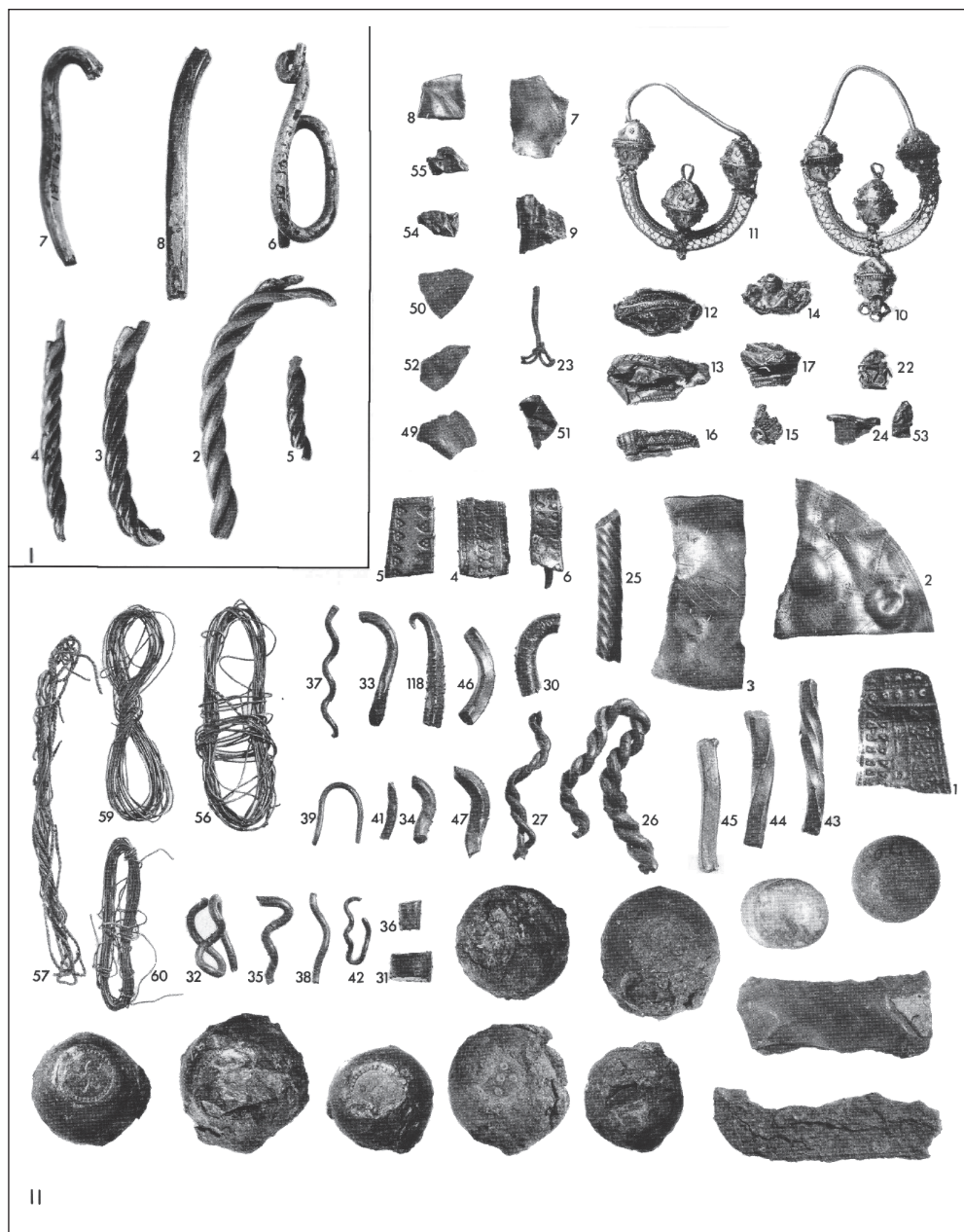
to sugerować istnienie pewnych relacji ekonomiczno-społecznych, funkcjonujących w regionie Morza Bałtyckiego.

Miejsce i sposób lokowania depozytów również był zróżnicowany. Niestety, w przypadku wielu skarbów, zwłaszcza odkrytych w XIX a nawet XX w., precyzyjne określenie kontekstu odkrycia jest trudne, ze względu na stan badań. Można jednak dostrzec pewną tendencję do ukrywania ich wzdłuż lub w niedalekiej odległości od szlaków handlowych, ale również w miejscach dla danej społeczności ważnych. Część została odnaleziona na obrzeżach osad, albo w niedużej odległości lub bezpośrednim sąsiedztwie domostw, bądź w obrębie samego domu, często między słupami podtrzymującymi dach, tak jak ma to miejsce w przypadku Bornholmu

Ryc. 3. Skarb z Nørremølle, Bornholm (za: G. Ingvardson, Nørremølle – The largest Viking age silver hoard of Bornholm (Denmark), “The Journal of Archæological Numismatics” 2012, 2, s. 283)

Fig. 3. The Nørremølle hoard, Bornholm (after G. Ingvardson, Nørremølle – The largest Viking age silver hoard of Bornholm (Denmark), ‘The Journal of Archæological Numismatics’, 2012, 2, p. 283)

Ryc. 4. Skarb z wyspy Sturkö, Blekinge (II) (za: B. Hårdh, *Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden, Katalog und Tafeln*, „Acta Archaeologica Lundensia“ 1976, 9, Taf. II;II, s. 95).

Fig. 4. The hoard from Sturkö island, Blekinge (II) (after B. Hårdh, *Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden, Katalog und Tafeln*, „Acta Archaeologica Lundensia“, 1976, 9, Taf. II;II, p. 95)

(Czonstke 2009, s. 177; Ingvardson 2012, s. 297–298). Na wyspie możemy zaobserwować pewne obszary koncentracji występowania depozytów, które skupiają się głównie wzdłuż wybrzeży (zwłaszcza w części południowej i zachodniej) i były ściśle związane z siecią osadniczą oraz szlakami komunikacyjnymi. Co ciekawe, niedaleko miejsc odkrycia skarbów wystąpiły punkty osadnicze z okresu wikingów, w których natrafiono na ceramikę typu *Balic ware* (Naum 2008, s. 98), a część depozytów była również złożona w naczyniach powyższego typu.

Inną kategorią biżuterii charakterystyczną dla Słowiańszczyzny, którą moglibyśmy nazwać ozdobami codziennego użytku, były kabłączki skroniowe. Podobnie jak zausznicze, mocowano je do opasek na wysokości skroni. Ozdoby te, często w formie zniszczonej lub zdeformowanej, występowały w skarbach (np. Tarup, Vålse), ale znane są też z pochówków i osad.

Jest to szczególna kategoria ozdób, która może mieć uwarunkowania etniczne, zwłaszcza jeśli jest odnajdywana w kontekście funeralnym. W tej sytuacji najprawdopodobniej nie zmieniała ona swojego znaczenia ideologicznego, zatem groby, w których są odnajdowane, możemy interpretować jako pochówki Słowianek. Kabłączki skroniowe znane są z cmentarzysk szwedzkich i duńskich. Przykładami mogą być stanowiska w Stav i w Sigtunie we wschodniej Szwecji oraz w Ndr. Grødbygård na Bornholmie (Duczko 2002, s. 24; Wagnkilde 1999, s. 3–20.).

Podsumowując, biżuteria słowiańska w skarbach skandynawskich z południowej części Morza Bałtyckiego pojawia się przedziale od drugiej połowy X w. do pierwszej połowy XII w. Apogeum jej występowania przypada na pierwszą połowę XI w. Ozdoby te wystąpiły przede wszystkim na terenie wysp duńskich, ale także na Jutlandii i w południowej Szwecji. Natomiast znaczna koncentracja biżuterii wystąpiła na Bornholmie, który znajdował się na skrzyżowaniu szlaków handlowych.

Ozdoby posiadają analogie przede wszystkim na obszarze Słowiańszczyzny Zachodniej, a ich silne rozdrobnienie może wskazywać na wykorzystywanie ich w wymianie handlowej. Jednak są i depozyty takie jak Pæregård czy Nørremølle, będące jednocześnie jednymi z największych skarbów srebrnych z okresu wikingów w Danii, czy Sturkö odkryty w południowej Szwecji. Zawierały one rozdrobnione ozdoby słowiańskie, w których oprócz biżuterii w formie złomu srebrnego były także komplety zausznic. W skarbie z Munkegård najprawdopodobniej wystąpiła kompletna kolia, składająca się ze srebrnych paciorków i katorg prostokątnych. W tym przypadku można postawić hipotezę, iż ozdoby te mogły być tutaj noszone. Dodatkowym argumentem przemawiającym za taką interpretacją są miejsca ukrycia skarbów. W przypadku depozytu z Pæregård, został on złożony w obrębie domu, między słupami nośnymi, w Nørremølle zaś w odległości kilku metrów od spalonej chaty. Drugą ważną, ale trudną do rozstrzygnięcia kwestią jest określenie, kim była osoba, która mogła potencjalnie nosić wspomniane precjoza. Czy była Słowianką, czy Skandynawką? Wspomniane zabytki możemy zaliczyć do typu biżuterii okazjonalnej, mo-

gącej prawdopodobnie pełnić rolę emblematu określającego przynależność do grupy społecznej, a także „plemiennej”. Jeśli przyjąć, że były to elementy stroju wynikające z tradycji, wówczas właścicielką byłaby kobieta pochodzenia słowiańskiego. Nie da się jednak wykluczyć, że mogły być one również przejawem mody i wówczas należałyby do Skandynawki zainspirowanej strojem słowiańskim.

Argumentem w tej dyskusji są też znaleziska biżuterii na cmentarzyskach, które mogą sugerować, że osoba obdarzona precjozami, zwłaszcza kabłączkami skroniowymi, mogła pochodzić z terenów Słowiańszczyzny. Aczkolwiek zdarzają się przedmioty zmodyfikowane, jak chociażby kabłączek skroniowy przerobiony na zapinkę poprzez dodanie żelaznego kolca (Naum 2004, s. 140).

O intensywności kontaktów słowiańsko-skandynawskich świadczy nie tylko biżuteria, ale także inne znaleziska. Warto wspomnieć tu o ceramice słowiańskiej odkrywanej na terenie Skandynawii, czy o pojawiających się nazwach słowiańskich (Ericsson 1998, s. 383–389; Stanisławski 2000, s. 107–123; Stanisławski 2006, s. 265–576). Na relacje i ich charakter niewątpliwie miała wpływ zmieniająca się sytuacja polityczna w regionie. Z jednej strony był to czas kształtowania się i rozwoju królestw, recepcja chrześcijaństwa, okres wypraw wikingów. Z drugiej strony zawiązywanie sojuszy polityczno-militarnych oraz rozwój stosunków dyplomatycznych przypieczętowywano poprzez zawieranie związków małżeńskich. Warto wspomnieć o małżeństwach córki Mieszka I Świętosławy z królem szwedzkim Erykiem Zwycięskim, a następnie władcą Danii Swenem Widłobrodym. Stała się ona matką Olofa Skötkonunga, następcy tronu szwedzkiego, oraz dwóch władców duńskich: Haralda Svenssona i Kanuta Wielkiego (Duczko 2001, s. 374–375; Duczko 2002, s. 15; Gelting, Sørensen 2002, s. 49–59; Salomon 2005, s. 165).

Zawierane sojusze militarne miały różny charakter w zależności od zaistniałej sytuacji politycznej. Dotyczyły wsparcia w kampaniach wojennych oraz udziału wojów w drużynach władców skandynawskich lub słowiańskich (Duczko 2006, s. 210; Price, Frei, Dobat, Lynnerup, Bennike 2011, s. 476–489). Przykładem może być porozumienie zawarte w latach siedemdziesiątych X w. pomiędzy władcą duńskim Haraldem Sinozębnym a Obodrytami przeciwko Sasom, którzy najeżdżali granice duńskie. Sam Harald, po wybuchu powstania w Danii, na czele którego stanął jego syn Swen Widłobrody, szukał schronienia na Wolinie.

Adres autorki:

mgr Karolina Czonstke
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
ul. Mariacka 25/26
80-833 Gdańsk
Instytut Archeologii i Etnologii
Uniwersytet Gdański
ul. Bielańska 5
80-001 Gdańsk

BIBLIOGRAFIA

Anonim tzw. Gall

1982 *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.

Butent-Stefaniak B., Ilisch P., Malarczyk D., Nowakiewicz T.

2013 *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Kleinpolen, Schlesien*, [w:] *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen*, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, t. 4, Warszawa.

Czonstke K.

2009 *Biżuteria słowiańska z wczesnośredniowiecznych skarbów bornholmskich*, „Materiały Zachodniopomorskie” 6/7, s. 167–202.

Czonstke K., Koperkiewicz A.

2013 *Biżuteria ze skarbu w Olbrachtówku*, [w:] *Średniowieczne skarby srebrne z Pojezierza Iławskiego w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur*, red. E. Jelińska, Olsztyn, s. 221–252.

Dąbrowska M.

1978 *Odzież*, [w:] *Historia kultury materialnej Polski w zarysie*, red. W. Hensel, J. Pazdura, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, t. 1, s. 300–308.

Drażkowska A.

2012 *Ozdoby i nakrycia głowy na ziemiach polskich od X do końca XVIII wieku*, Toruń.

Duczko W.

1985 *The Filigree and Granulation Work of the Viking Period*, Birka 5, Stockholm.

2001 *A.D. 1000 – The point of no return for the Kingdom of Sweden*, [w:] *Europe around the year 1000*, red. P. Urbančzyk, Warszawa, s. 367–378.

2002 *The fateful hundred years: Sweden In the eleventh century*, [w:] *The Neighbours of Poland in the 11th Century*, red. P. Urbančzyk, Warszawa, s. 11–27.

2006 *Ruś Wikingów*, Warszawa.

Ericsson I.

1998 *Slawen In der süddänischen Inselregion*, [w:] *Studien zur Archäologie des Ostseeraumes*, red. A. Wesse, Neumünster, s. 383–389.

Gelthing M.H., Sørensen H.

2002 *A Kingdom at the Crossroads: Danmark in the eleventh century*, [w:] *The Neighbours of Poland in the 11th Century*, red. P. Urbančzyk, Warszawa, s. 49–59.

Gorlińska D., Suchodolski S., Bogucki M., Ilisch P., Malarczyk D., Nowakiewicz T.

2015 *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Masowien, Podlachien und Mittelpolen*, [w:] *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen*, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, t. 3, Warszawa.

Hensel W.

1969 *O magicznej funkcji kabłączków skroniowych*, „Slavia Antiqua” 16, s. 243–251.

Hårdh B.

1976 *Wikingertidliche Depotfunde aus Südschweden, Katalog und Tafler*, „Acta Archaeologica Lundensia” 9.

- 1996 *Silver in the Viking Age. A regional economic study*, „Acta Archaeologica Lundensia” 25.
- Ingvardson G.
- 2012 *Nørremølle – The largest Viking age silver hoard of Bornholm (Denmark)*, „The Journal of Archaeological Numismatics” 2, s. 281–346.
- 2014 *Tread and power – Bornholm in the late Viking age*, [w:] *Northern Worlds – landscapes, interactions and dynamics*, red. H.C. Gulløv, Copenhagen, s. 325–337.
- Kiersnowscy T. i R.
- 1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza*, Warszawa.
- Kostrzewski J.
- 1962 *O pochodzeniu ozdób srebrnych z polskich skarbów wczesnośredniowiecznych*, „Slavia Antiqua” 9, s. 139–211.
- Kóčka-Krenz H.
- 1982 *Some aspects of Polish early Medieval metalworking*, „Foravännen. Journal of Swedish Antiquarian Research” 77, s. 38–48.
- 1993 *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*, Poznań.
- 2007 *Wczesnośredniowieczna biżuteria metalowa ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego*, [w:] *Skarby wieków średnich. Katalog wystawy*, red. W. Brzeziński, Warszawa, s. 20–51.
- Kupfer F., Lewicki T.
- 1956 *Źródła hebrajskie do dziejów Słowian i niektórych innych ludów środkowej i wschodniej Europy*, Wrocław–Warszawa.
- Łęga W.
- 1930 *Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk*, Toruń.
- Naum M.
- 2004 *Słowiański Bornholm. Kontakty między Bornholmem a północno-zachodnim wybrzeżem Bałtyku w latach 900–1259*, „Materiały Zachodniopomorskie” 1, s. 133–148.
- 2008 *Homelandslost and gained. Slavic migration and settlement on Bornholm in the early Middle Ages*, Lund.
- Nowakiewicz T.
- 2013 *Niemonetarna część skarbu z Mózgowa*, [w:] *Średniowieczne skarby srebrne z Pojezierza Iławskiego w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur*, red. E. Jelińska, Olsztyn, s. 145–172.
- Price T.D., Frei K.M., Dobat A.S., Lynnerup N., Bennike P.
- 2011 *Who was in Harold Bluetooth's army? Strontium isotope investigation of the cemetery at the Viking Age fortress at Trelleborg, Denmark*, „Antiquity” 85, s. 476–489.
- Reyman-Walczak B., Ilisch P., Malarczyk D., Nowakiewicz T.
- 2013 *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Kleinpole, Schlesien*, [w:] *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen*, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, Warszawa, t. 4.

Salomon M. (red.)

2005 *Wielka Historia Świata*, Warszawa.

Skovmand R.

1942 *De Danske Skattefund fra Vikingetiden och den Ældste Middelalderen til om krind 1150*, Aarbøger.

Slaski J., Tabaczyński S.

1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski*, Warszawa–Wrocław.

Stanisławski B.

2000 *Wczesnośredniowieczna ceramika słowiańska oraz bałtycko-wendyjska z Wyspy Bornholm*, „Materiały Zachodniopomorskie” 46, s. 107–123.

2006 *Wczesnośredniowieczna ceramika słowiańska w Skandynawii*, [w:] *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*, red. M. Dworaczyk, A.B. Kowalska, S. Moździoch, S. Rębkowski, Szczecin–Wrocław, s. 265–576.

Urbańczyk P.

2013 *Casus deponendi wczesnośredniowiecznych „skarbów” srebrnych z północnej Europy*, [w:] *...myśli o średniowieczu: w 40-lecie pracy naukowej autora*, Wodzisław Śląski, s. 340–352.

Wagnkilde H.

1999 *Slaviske træk i bornholmske grave fra tiden omkring kristendommens indførelse*, „Meta” 2, s. 3–20.

KAROLINA CZONSTKE

SLAVIC JEWELLERY IN THE BALTIC SEA REGION IN THE EARLY MIDDLE AGES

Keywords: early medieval jewellery, Slavic jewellery in Scandinavia, Slavic-Scandinavian relations

SUMMARY

In the article a unique type of early medieval jewellery from Scandinavian (especially south Baltic Sea region) silver hoards and cemeteries - Slavic jewellery was presented. This is an important type of archaeological sources, which allows for a closer look at mutual Slavic-Scandinavian relations.

Slavic jewellery appeared in silver hoards and cemeteries from southern Scandinavia between the second half of the 10th century and the first half of the 12th century. The apogee took place during the first half of the 11th century.

These jewellery items occurred mainly in the silver hoards discovered on Danish islands, but also Jutland and southern Sweden (the regions of Skåne and Blekinge). However, their considerable concentration was noticed on Bornholm, which was at the crossroads of trade routes. There are also examples of Slavic jewellery discovered in cemeteries.

Analogies for Slavic jewellery from southern Scandinavia can be found on Western Slavs territories (Greater Poland, Lesser Poland, Silesia, Mecklenburg and Pomerania). Some similarities are also noticeable in the composition of silver hoards discovered in the above-mentioned areas. This may suggest the existence of certain economic and social relations which functioned in the Baltic Sea region.